

Enflasyon ve Memleketimizdeki Tezahürleri

Vedat Eldem

(Ankara)

Memleketimizde, bilhassa son zamanlarda, hemen hemen bütün maddelere şamil, umumî bir fiat yükselişi göze çarpmaktadır. Bu durumu gizlemek mümkün olmadığı gibi, gizlenmesinde bir fayda da mülâhaza edilemez. Esasen resmî fiat endeksleri bu tandansı, bir dereceye kadar aksettirmektedir.

Fiat endekslerimizin başlıca mahzurları, geç intişar etmeleri ve kâfi hassasiyete malik bulunmamalarıdır. Filhakika mevcut fiat endekslerimiz ancak Haziran ayına kadar yürütülebilmiştir; diğer taraftan, 1938 de yapılan bir aile anketine dayanan, geçinme endeksinin ponderasyonu, çeşitli emtia fiatlarının hareketini, fiatı az çok sabit bazı mühim maddelerin tesiriyle tesviye edici bir mahiyet taşımaktadır. Bu mahzurlara rağmen, daha iyileri yapılmaya kadar bu endeksleri kullanmak mecburiyetindeyiz. Aşağıda, toptan fiat endeksiyle İstanbul geçinme endeksinin seyri, 1948 yılı esas ittihaz edilmek suretiyle gösterilmiştir.

	<i>Toptan fiyat endeksi</i>	<i>Geçinme endeksi</i>
	(1948 = 100)	
1948	100	100
1949	108	110
1950	97	104
1951	103	103
1952	104	109
1953	107	113
1954	I 115	120
	II 119	122
	III 117	120
	IV 118	125
	V 119	127
	VI 119	128

Bu fiat yükselişinde, haricî tesirlerin bulunup bulunmadığını tetkik maksadiyle, millî paraları ötedenberi müstakar bulunan Amerika Birleşik Devletleriyle İsviçreye ait fiat endeksleri, mukayeseye esas olmak üzere, aşağıda dercedilmiştir.

	<i>Toptan fiat endeksleri</i>		<i>Geçinme endeksleri</i>	
	<i>B. Amerika</i>	<i>İsviçre</i>	<i>B. Amerika</i>	<i>İsviçre</i>
	(1948 = 100)			
1948	100	100	100	100
1949	95	95	99	99
1950	99	94	100	98
1951	110	105	108	102
1952	107	102	110	105
1953	105	98	111	105
1954	I	106	98	112
	II	106	98	112
	III	106	99	112
	IV	106	99	111
	V	106	99	112

Menba : United Nations, Monthly Bulletin of Statistics.

Bu mukayeseden, memleketimizdeki fiat yükselişinin normalin fevkinde inkişaf ettiği ve gerek toptan, gerekse perakende fiatlarımızın, yukarıda zikredilen iki memleketin fiat seviyesini ortalama %18 nisbetinde aştığı görülmektedir. Binaenaleyh fiatlarımızın yükselmesine haricî tesirlerin âmil olduğunu iddia etmek mümkün değildir. O halde dahilî sebepleri araştırmak lâzımgelir.

Malûm olduğu üzere, tediye vasıtaları miktarı ile piyasaya arzedilen mecmu mal ve hizmetler arasındaki nisbetin bozulması (tedavül sür'atini sabit farzediyoruz) fiatlar üzerinde derhal tesirini gösterir. Böylece muvazene, tedavüldeki para lehine bozulduğu anda fiatların yükseleceği tabiidir. Bu hal bizim için varit midir? Aşağıya dercedilen rakamlarla bu sorunun cevaplandırılmasına çalışılmıştır. En evvel memleketimizdeki tediye vasıtalarının inkişafını tetkik edelim.

Para mevcudu
(Milyon TL. olarak)

		<i>Tedavüldeki para</i>	<i>Bankalarda (1) ticarî mevduat</i>	<i>Yekûn</i>
1948	XII	932	449	1381
1949	»	890	429	1319
1950	»	961	528	1489
1951	»	1138	757	1895
1952	»	1238	1054	2292
1953	»	1414	1359	2773

(1) Tasarruf mahiyetinde olmayan mevduat

Menba : İstatistik Bülteni No. 7, sahife 21 ve 22.

Şimdi tediye vasıtaları yekûnu ile millî gelir veya daha doğrusu «Millî hasıla» arasındaki nisbette husule gelen değişiklikleri takip edelim[1].

	<i>Gayrisafi millî hasıla</i>	<i>Para mevcudu</i>	<i>Para mevcudunun gayrisafi millî hasılaya nisbeti</i>
	(Milyon TL. olarak)		%
1948	9207	1381	15.0
1949	8812	1319	15.0
1950	9881	1489	15.0
1951	11438	1895	16.6
1952	13541	2292	16.9
1953	15388	2773	18.5

Menba : İstatistik U. Md. «Türkiye Milli Geliri 1948, 1948-51» 1952 ve 1953 yıllarına ait gayrisafi millî hasıla rakamları muvakkat olup henüz neşredilmemiştir.

Görülüyor ki mecmu mal ve hizmet kıymetini ifade eden «Gayrisafi millî hâsıla» ya nazaran, tediye vasıtaları miktarının nisbeti, 1951 yılından itibaren artmağa başlamış ve 1953 de 1948 e nazaran

[1] Fiat endekslerine dahil olan vasıtalı vergiler, Millî gelire dahil bulunmadığından, mukayeselerde safi veya gayrisafi millî hasılanın tercih edilmesi doğru olur.

%18 kadar bir fazlalık göstermiştir. (Bu neticenin, fiatlarımızın normalin fevkinde geliştiğini iddia ederken, ileri sürdüğümüz nisbete müsavî bulunması bir tesadüften ibarettir.)

Ancak tedavüldeki paranın miktarı ile ticarî mevduatın seyri [2] mukayese edilirse, tediye vasıtalarındaki artışın daha ziyade bir kredi şişkinliğinden ileri geldiği anlaşılır. Filhakika tedavüldeki para 1948 e nazaran 1953 de %52 nisbetinde artmışken, bankalarda, tasarruf mahiyetinde olmıyan mevduatın artışı, aynı müddet zarfında, %100 nisbetini aşmıştır.

Kredi hacmi

(Milyon TL.)

1948	XII	1136
1949	»	1211
1950	»	1450
1951	»	1774
1952	»	2460
1953	»	3061

Menba : İstatistik Bülteni

Bu kredilerden bir kısmının mevduata inkılâp edeceği tabîdir. Bu itibarla ticarî mevduatın artışında kredi faktörünün hissesini küçümsemek lâzımdır.

Tedavül ve kredi hacminin gayritabîî surette artışındaki sebeplerin tahlilinde, en evvel Devletin malî politikası üzerinde durmak lâzımdır. Filhakika Devlet masraflarının, varidatın fevkinde olarak, sür'atle gelişmesi, nakdî istikrara götürecektir bir malî politikanın teessüsüne mâni olmuştur. Ötedenberi bütçe denkliliğinden bahsedilirken, hakikatte henüz denk bir bütçenin tesisine muvaffak olunamamıştır.

Aşağıda Devletin, bütçeye mevzu olan ve olmıyan bütün faaliyetlerinden doğan açıkların tesbitine çalışılmıştır. En evvel umumî muvazene ve mülhak bütçeli dairelerin açıklarını tetkik edelim.

[2] Tasarruf mahiyeti dışındaki mevduat kastedilmiş olup, bunun en büyük kısmını ticarî mevduat teşkil eder.

	<i>Umumi muvazene açığı</i>	<i>Milhak bütçelerde birlikte mecmu açık</i>
	(Milyon TL)	
1948	128	144
1949	120	137
1950	174	197
1951	235	322
1952	199	210
1953	167	167

Menba : 1953 ve 1954 bütçe gerekçeleri

Bunlara, Devletin, bütçeye mevzu olmayan faaliyet sahalarında husule gelen açıklarının ilâvesi lâzımdır. Bilindiği gibi İktisadi Devlet Teşekkülleri ve diğer Devlet işletmeleri masraflarının finansmanı için Hazine kefaletini haiz bonoların ihdasına, 1938 de çıkarılan bir kanunla, cevaz verilmiş bulunmaktadır. Aslında Devlet teşebbüslerine kısa vâdeli işletme sermayesi temin etmek maksadiyle ihdas edilen bu finansman usulü, çok geçmeden uzun vâdeli yatırımlarda ve hattâ işletme zararlarının kapatılmasında da kullanılmıştır. Henüz ödenmemiş olup, ne şekilde ödeneceği meçhul bulunan ve tutarı milyarı aşan bu çeşit senetlerin enflasyona büyük ölçüde yol açmış olduğu muhakkaktır. Her sene yeniden te-davüle çıkarılmış bulunan bu nevi senetlerin net tutarları aşağıda gösterilmiştir:

Devlet teşebbüsleri borçlarına inzimam
eden meblağların net tutarı

(Milyon TL.)

1948	143
1949	—80
1950	111
1951	137
1952	190
1953	417

Menba : Hazine hesapları ve Merkez Bankası bültenleri

Bunlarla birlikte Devletin bütün faaliyet sahalarında tesbit edilebilen açıkları aşağıda gösterilmiştir.

Devletin mecmu açığı

(Milyon TL)

1948	315
1949	84
1950	326
1951	479
1952	400
1953	584

Bu açıkların pek cüz'î bir kısmı dahilî istikrazlarla karşılanmış bulunmaktadır. Hasılatı, 1951 bütçe açığının karşılanmasında kullanılmak üzere akdedilen 60 milyon liralık uzun vâdeli iç istikraz bu hususta bir misal olarak zikredilebilir. Mütebaki açığın karşılanması memleketin mevcut sermaye ve gelir kaynaklarına müracaat suretiyle yapılmadığından, sun'î olarak yaratılan tediye vasıtaları, paranın iştirâ kudretini azaltmış ve emtia fiatlarının yükselmesine sebep olmuştur.

Toprak Mahsulleri Ofisinin mübayaa muameleleri ile kömür maliyeti ve satış fiatı arasındaki farktan mütevellit zararlar istisna edilirse, bütçe açıklarının, daha ziyade yatırım faaliyetinin genişlemesinden ileri geldiği malûmdur. Filhakika Devletin yatırım faaliyeti, aşağıdaki rakamlardan da görüleceği üzere, ehemmiyetli miktarda artmış bulunmaktadır.

Devlet sektöründe yatırımlar

(Milyon TL)

	<i>Umumî ve mülhak bütçeler (1)</i>	<i>İktisadî D. teşekkülleri</i>	<i>Yekûn</i>
1948	225	69	294
1949	296	76	372
1950	289	89	378
1951	362	135	497
1952	407	146	553
1953	580		

(1) «Onarımlar», «Devamlı onarımlar» gibi bakım ve idame masrafları ile bazı müesseselerin sermayelerine mahsuben yapılan tediyeler, burada yatırım mahiyetinde telâkki edilmediğinden, neticeler bütçenin A/2 cetvellerindeki toplamlara uymamaktadır.

Devamlı fiat artışları haricî ticaret muvazenemiz üzerinde de menfi tesirler yaratmış ve istihsal faaliyetimizin artmasına rağmen, ihracatımız ithalât nisbetinde artmamıştır.

Haricî Ticaret

	İthalât İhracat (Milyon TL.)		Hacım	
			1948 = 100	
			İth.	İhr.
1948	770	551	100	100
1949	813	694	113	129
1950	800	738	133	123
1951	1126	879	160	124
1952	1557	1016	220	150
1953	1491	1109	217	182

Menba : «Konjonktür»

İhraç mallarımızın fiat yükselişleri, bunların dünya pazarlarına sürümünü zorlaştırmakta ve ticaret muvazenemiz, bu konuda alınan bütün idarî tedbirlere rağmen açık vermeğe devam etmektedir.

Haricî ticaret muvazenesi açığı

(Milyon TL)

1948	219
1949	119
1950	62
1951	247
1952	543
1953	382

Menba : İstatistik U. Md. Haricî ticaret istatistikleri

Tediye muvazenemizin en mühim unsurunu teşkil eden haricî ticaret, ancak ihraç maddelerimizin dünya fiatlarına intibak etmesiyle ıslah edilebileceği cihetle, ithalâtı tahditten ziyade, enflasyonun doğurduğu fiat yükselişlerini, daha realist bir malî politika ile önlemeğe çalışmak doğru olur.

Memleketin, her sahada kalkınmasını hedef tutan bir hükûmetin dar ve mahdut bir bütçe ile büyük işler başarması elbette ki

mümkün değildir. Ancak şu ciheti belirtmek lâzımdır ki, bu kalkınma hareketinin doğurduğu malî külfetleri memleket nüfusunun %20 sini geçmiyen küçük bir kütleyle tahmil etmek ve faal nüfusun %80 ini bu hareketin dışında bırakmak, girişilen teşebbüsün muvaffakiyetle neticelenmesini önliyecek mahiyettedir.

Bugünkü malî mevzuatımız, zirâî faaliyet dışında gelir temin eden herkesi, Devletin masraflarına iştirakle mükellef tutmaktadır. Ziraatle iştigal edenlerin vergiden muaf tutulmaları, Devlet masraflarının carî işlere inhisar ettiği zamanlarda, belki bir dereceye kadar anlaşılabilir. Fakat bugün müşahede ettiğimiz geniş bir kalkınma hareketinin doğurduğu yeni malî ihtiyaçlar karşısında, millî gelirin nısfından fazlasını hemen hemen vergiden muaf tutma, kolay anlaşılır bir keyfiyet değildir.

Zannımca, zirâî gelirleri makul bir nisbette vergilendirmek suretiyle, bugün karşılaştığımız meseleler ve zorlukların çoğunu hal etmek mümkündür. Bilhassa millî paramızın istikrarı bakımından, vakit geçmeden bu yolda bir karar ittihazı zarurîdir.